

Pastevní háj pod Brníkem v Českém středohoří

Jakub Kyselovič

Evropsky významná lokalita Oblík–Srdov–Brník se nachází v Lounském středohoří v jihozápadní části CHKO České středohoří. Lokalita, kde probíhá lesní pastva, leží na severozápadním úpatí Brníku (německy Buschberg, dříve také Lesní vrch, místními zvaný

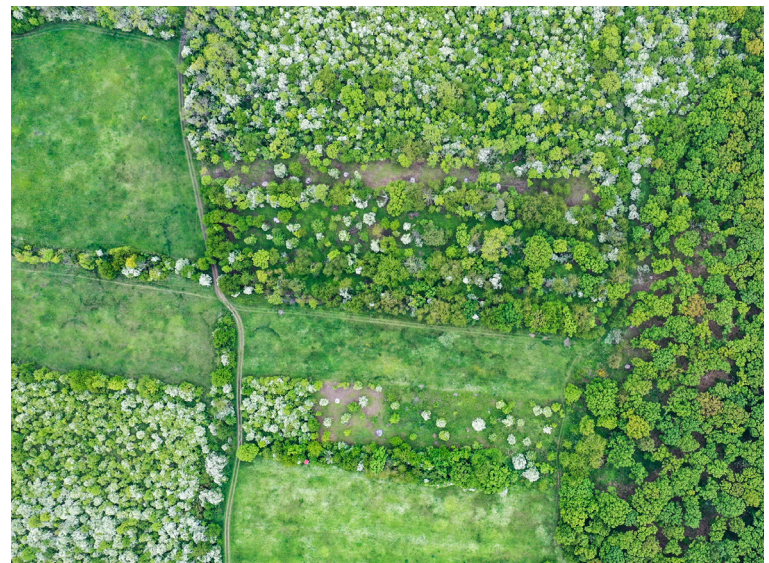
těž Bába). Jedná se o lesní porost dříve nazývaný podle nedaleké vsi Mnichovskotýnecký les (německy Steinteinitzer Busch, Steinteinitzer Wald), tvořený zejména duby a lískami.

Obr. 1: Smíšené stádo ovcí a koz v lese na konci pastvy. Patrný efekt pastvy na snížení bylinné vegetace i redukce zmlazení dřevin. Foto Jakub Kyselovič

Obr. 2: Letecký snímek z roku 1946. Úzké pozemky navazující na lesní porost na západě a severu měly ještě charakter bezlesí a stromy se zde nacházely pouze na kamenných mezích na hranicích pozemků. Na západním okraji lesního porostu jsou patrné drobné světliny. V okolí se stále praktikovalo maloplošné tradiční hospodaření. Na bývalých pastvinách na svazích Srdova jsou již vysazeny porosty smrků, modřínů a akátů. Foto Archiv ČÚZK

Obr. 3: Snímek z dronu z roku 2025 zachycuje stav porostu po předposledním těžebním zásahu. Patrný je snížený korunový zápoj porostu v prosvětlených partiích lesa. Foto Jakub Kyselovič

Navazuje na stepní společenstva s několika druhy kavylů¹ na svazích Brníku, kamenné sutě na jeho severním svahu, mezofilní louky na bývalých polích na severním úpatí sousedního vrchu Srdova (místními zvaný též Dědek) a dále křoviny a nepůvodní jehličnaté porosty na bývalém bezlesí.

Historie území

Podle archivních map a dokumentů je háj pod Brníkem jediný kontinuální les na celém území EVL Oblík–Srdov–Brník. Kontinuitu zdejšího lesa dokládá i nález nosatce *Rutera hypocrita*, který je indikátorem kontinuálních lesních společenstev. Původně se zřejmě jednalo o les výmladkový. Výkaz lesních pozemků z roku 1868 eviduje Steinteinitzer Busch coby „nízký les“. Výkaz ploch stabilního katastru (1843) eviduje všechny lesní pozemky v katastrálním území Charvatce v kategorii lesa nízkokmenného, zároveň i v indikačních skicách jsou na pozemku lesa vyobrazeny symboly znázorňující výmladkové trsy. Podle indikačních skic stabilního katastru (1843) byl dříve les obklopen ze všech světových stran pastvinami. Úzký pozemek při západní hraně lesa byl veden jako obecní pastvina a zřejmě sloužil jako průhon

pro přesun stád mezi vesnicí Charvatce a pastvinami na stepních Křížových vršcích na pastviny na Brníku a Srdově. V mapě reambulace stabilního katastru (1874) je na západním okraji lesa nově oddělen úzký pozemek, který měl podle pozdějších archivních leteckých snímků charakter bezlesí. Stromy se zde nacházely pouze na kamenných snosech na hranicích pozemku, který byl zřejmě využíván jako louka. Na snímku z roku 1938 je patrné, že plocha byla pokosena. I na hranicích dalších navazujících zemědělských pozemků jsou dodnes zřetelné agrární valy v podobě kamenných mezí (snosů) a teras. Na leteckých snímcích z 30. až 50. let jsou při západním okraji lesa patrné drobné světliny. Nabízí se hypotéza, že v těchto místech se na okraj lesa chodila hospodářská zvířata napást právě z přilehlého průhonu a tím se lokálně blokovala obnova lesa, což vedlo k rozvolněnému charakteru ekotonu a udržování zmíněných světlín.

Po opuštění tradičního hospodaření začaly v druhé polovině 20. století a zejména pak v 21. století mnohé nelesní plochy v EVL Oblík–Srdov–Brník zarůstat náletovými dřevinami, zejména hlohem, trnkou a šípem. Zarůstání však nepostihuje jen bezlesí, ale i kdysi řídké a světlé lesní porosty udržované typicky pastvou dobytka, výmladkovým hospodařením, hrabáním steliva či travením.

Je třeba připomenout, že tradiční hospodaření nahradilo vliv pastvy velkých býložravců a požárové dynamiky, které udržovali světlé dubové lesy ve čtvrtohorách, ještě před kolizací území člověkem.

To, že byl kdysi háj pod Brníkem světlým „řídkolesem“, potvrzuje i jeho barvitý popis ve fyto geografické studii Karla Domina z roku 1904:

Na severozápadním úpatí Buschbergu jest překrásný háj, řídká doubravina s četnými lískami (...). Duby i lísky jsou vzrůstu více křovitého a nespojují se v souvislé houštiny; proto jest ponecháno poloxerofilním hájovým druhům dosti volného místa. Háj tento jest v první polovině července nádhernou barvitostí druhů zde rostoucích skutečně jeden z nejvýznačnějších v celém tomto okrsku, a to zvláště proto, poněvadž jednotlivé druhy rostou tu namnoze v celých rozsáhlých skupinách, takže rozdíly pestrých jejich barev tím více vynikají.

(Domin, 1904)

Aktuální cíl managementu

V rámci mapování biotopů (2001, 2009, 2023) byl háj pod Brníkem vymapován jako biotop L3.1 – Hercynská dubohabřina, resp. habitat 9170 – Dubohabřiny asociace Galio-Carpinetum. Toto stanoviště není předmětem

¹ kavyl olysálý (*Stipa glabrata*), kavyl lvanův (*Stipa pennata*), kavyl sličný (*Stipa pulcherrima*), kavyl chlupatý (*Stipa dasphylla*) a kavyl vláskovitý (*Stipa capillata*)

Obr. 4: Historický průhon první jaro po obnově. Po desítkách let zarůstání bude opět sloužit k přesunům stáda.
Foto Jakub Kyselovič

Obr. 5: Torzování, vysoké pařezy a individuální ochrana vegetativního zmlazení dubu. Foto Jakub Kyselovič

Obr. 6: Na loukách byla zavedena pastva ovcí poté, co zde předchozí nájemce pozemku přestal hospodařit.
Foto Jakub Kyselovič

ochrany EVL Oblík–Srdov–Brník. Les tvoří v horní etáži starý porost dubu letního i zimního, převážně semenného původu, zčásti charakteru nepravé kmenoviny (zřídka též polykormony) a ve spodní etáži výmladkové trsy líscky obecné. Z dalších dřevin se v porostu vyskytuje jasan ztepilý, třešeň, lípa, jeřáb břek, hloh či bez. Přestože se jedná o kompaktní lesní porost na lesním pozemku, je v porostní mapě uveden jako bezlesí 331 Aa109.

Oproti stavu, který zaznamenal Domin a letecké snímky v první polovině 20. století, porost výrazně zhoustl až ve zcela zapojený a tmavý les. Místo dubu a líscky zmlazuje spíše jasan a v sousedství kavylové stepi na Brníku na bývalé obecní pastvině odrůstá hustý vysazený porost lip. V těsném sousedství porostu byly ve 20. století na bývalých pastvinách vysazeny lesní porosty se stanovištně nepůvodními modříný, smrký a borovicemi a invazním akátem.

V roce 2021 se dohodla AOPK ČR s vlastníkem lesa – obcí Libčeves, že se les pod Brníkem stane experimentální lokalitou pro obnovu světlého pastevního lesa s cílem podpořit mj. předmět ochrany EVL – přástevníka kostivalového (*Euplagia quadripunctaria*). Pro tento druh SDO pro EVL Oblík–Srdov–Brník doporučuje v komplexech listnatých lesů na vybraných lokalitách návrat k cyklickému pařezinovému způsobu obhospodařování s ponecháváním výstavek nebo jeho simulaci. Ve vymezených územích je nutno dále zachovat nebo vytvořit lesní lemy a mozaiku světlín a pasek (SDO pro EVL Oblík–Srdov–Brník, srov. AOPK ČR, 2008).

Obnova lesní pastvy

Vzhledem k tomu, že lesní pastva byla až do začátku roku 2026 zakázána lesním zákonem, bylo v první fázi před zavedením managementu potřeba podniknout nezbytné administrativní kroky, které umožnily snížení zakmenění pod hodnotu 7 a lesní pastvu. To znamenalo nejprve iniciovat změnu kategorie lesa na les zvláštního určení a poté požádat o tzv. stanovení odchylného postupu, ke kterému bylo potřeba přiložit vyjádření odborného lesního hospodáře. Po novele lesního zákona (zákon č. 250/2025 Sb.) platného od letošního roku bude k realizaci lesní pastvy stačit souhlas vlastníka lesa. Zřejmě bude jednodušší realizovat i rozvolnění porostu, protože termín zakmenění byl v novele nahrazen termínem zápoj, přičemž minimální zápoj byl stanoven

na 6 namísto předchozího minimálního zaměření 7.

Po zajištění administrativních kroků již bylo možné připravit pro pastvu samotný porost, zejména jej výrazně prosvětlit. Přípravná opatření zahrnovala odstranění podrostu (trnka, hloh, líska, šípek, bez), dále těžbu hroubí (dub, jasan, třešeň, lípa), kácení dubů „na vysoký pařez“ a „torzování“ dubů. Část dřevní hmoty byla v každé etapě ponechána na hromadách, část spálena, hroubí odvezeno. V následujícím roce byly instalovány individuální ochrany pařezových výmladků a semenáčků dubů proti okusu. Takto byly postupnými zásahy od roku 2021 do roku 2025 prosvětleny necelé 2 ha lesa (obecní les má celkově 6 ha). Podobná opatření (výřezy, kácení, pastva) probíhala i na navazujících nelesních pozemcích charakteru křovin, luk a (leso)stepí o celkovém rozsahu přes 6 ha. Proběhla též obnova několika historických průhonů (zpravidla obklopených kamennými snosy), které budou sloužit pro přesun stád mezi pastvinami (resp. košáry) a mají význam i jako migrační koridory i stanoviště druhů např. hmyzu či rostlin. Při ochraně zmlazení dubu bylo upřednostněno vegetativní zmlazení z pařezů před semenáči, vzhledem k informacím o výmladkovém hospodaření na lokalitě v minulosti a rovněž významu křovitých dubů jako stanoviště některých druhů hmyzu. Dále byla zohledněna skutečnost, že v minulosti se výmladkové hospodaření a lesní pastva kombinovaly (Szabó 2010).

Výsledky se dostavily rychle

Uvedená opatření podpořila bohatší prostorovou strukturu lesa s pařezovým a semenným zmlazením dubu a lísky ve spodní etáži a vzrostlými duby s většími korunami a obrostlými torzy v horní etáži, doplněné o vysoké pařezy a odumřelé stromy, včetně světlin bez dřevinné vegetace. Rovněž se zvýšila nabídka mikrostanovišť na osluněném odumírajícím a mrtvém dřevě. Na prosvětlené ploše probíhá od roku 2022 každoročně pastva stáda 100 až 150 ovcí (jeden rok smíšené stádo s kozami) na volno, pod dozorem pastevce s ovčáckými psy. Pastva probíhá ráno a odpoledne, zatímco přes poledne a v noci je stádo košarováno, což zajišťuje odnos živin, protože defekace probíhá dominantně v rámci košáru. Jako vhodná se osvědčila pastva v létě, kdy je při parných dnech lesní pastva vítanou alternativou k pastvě na vyprahlých stepích, na kterých se naopak

jeví jako vhodnější pastva jarní či podzimní. Zároveň s lesním porostem jsou přepásány i navazující nelesní biotopy (zejména mezofilní louky), což nabízí stádu pestré dietu a podporuje přenos semen mezi stanovišti různého charakteru.

Zkušenosti z háje pod Brníkem ukazují, že pastva ovcí poměrně výrazně redukuje zmlazení dřevin a jejich odrůstání. Zejména vegetativní zmlazení dubu je zřejmě dosti atraktivní na to, aby při dlouhodobé pastvě mohlo odrůstat. Rovněž se v některých letech, zejm. v případě pastvy smíšeného stáda ovcí a koz, objevovalo loupání především mladších dřevin s měkkou borkou (třešeň, jasan aj.). Nebylo však zaznamenáno žádné poškození starších dubů. V případě pastvy v mladších porostech lze doporučit individuální ochranu cílových dřevin oplocením. Ukázalo se, že klasické lesnické pletivo při pastvě ovcí není příliš vhodné, protože ovce mezi oka snadno prostrčí hlavu. Lze proto doporučit použití pletiva s hustším okem nebo pevnějšího svařovaného pletiva, případně hustého plastového pletiva.

Na lokalitě byl prováděn monitoring cévnatých rostlin (Vít Joza, každoročně), denních motýlů (Pavel Moravec, 2022, František Budský, 2025) hub (Martin Kříž, každoročně) a saproxylického hmyzu (Pavel Krásenský, 2023–25), a to na 1 ha pasené a prosvětlené plochy a na 1 ha kontrolní bezzásahové plochy. Z hlediska celkového počtu druhů ze sledovaných skupin byla v posledních dvou sledovaných letech vždy zaznamenána výrazně vyšší druhová bohatost na ploše s managementem než na kontrolní bezzásahové ploše. Podobné jsou výsledky též z hlediska počtu ohrožených druhů (ve smyslu druhů z červených seznamů), s výjimkou cévnatých rostlin, kde v rámci fytoocenologických snímků nebyly zaznamenány žádné ohrožené (ČS) druhy (ty se vyskytují mimo monitorovací plochy). Například průzkum saproxylického hmyzu realizovaný Pavlem Krásenským prokázal na lokalitě výskyt 349 druhů. V prosvětleném a paseném porostu byl potvrzen cca o 1/4 vyšší počet druhů než v bezzásahovém porostu a o 1/3 více druhů zařazených v červeném seznamu. Z uvedeného vyplývá, že provedená obnova světlého charakteru lesa a zavedení pastevního managementu vedla k vyšší druhové pestrosti. Opakovaný monitoring lokality je plánován 5 let po ukončení projektu, tedy cca v roce 2030.

Pozornost byla věnována též prezentaci projektu lesní pastvy veřejnosti. Na lokalitě jsou umístěny dvě infocedule. Publikovány byly články ve Zpravodaji Libčevska, v Ekolistu, na webu LIFE Jedna příroda a příspěvky na facebookových profilech LIFE a CHKO České středohoří a LIFE Jedna příroda. Na lokalitě proběhly dvě zahraniční a několik českých exkurzí. Proběhlo natáčení v rámci dokumentárního filmu Zpátky pod stromy režiséra Jana Hoška. Projekt byl prezentován na třech konferencích a jednom semináři. Lokalita byla zanesena do Mapy.com.

Plán do budoucna

Zásahy v rámci experimentálního managementu zavedení lesní pastvy na lokalitě byly prováděny v rámci integrovaného projektu LIFE Jedna příroda z Programu péče o krajinu (PPK A). Od roku 2026 je zařazeno cca 2,5 ha na nelesní půdě, kde byl v rámci projektu zaveden pastevní management, do zemědělských dotací (nadstavbový titul). Pastva na lesní půdě a částí nelesní půdy bude nadále financována z Programu péče o krajinu (PPK A), protože charakter ploch v současnosti neumožňuje zápis do Veřejného registru půdy – LPIS s ohledem na vysoký počet dřevin na plochu.

Vzhledem k relativně nízké intenzitě proběhnuvších těžebních zásahů a postupnému zapojování korunového patra se zvažují další těžební zásahy s odstupem cca 5 let od první těžby s cílem uvolnění biotopových stromů a výstavků, udržení sníženého zápoje porostu a obnovy porostu. Bude též potřeba doplnit a udržovat individuální oplocení zmlazení dubu. Zvažován je též postupný převod na střední les. V rámci letní školy managementu ve spolupráci s FŽP UJEP je v plánu na vybrané plošce vyhrabávání opadu (AOPK ČR 2025) a experimentální výchova výmladkových trsů (jednocení, redukce počtu výmladků v trsu²). Na bývalé loučce navazující na lesní porost se zvažuje zavedení seče. ■

² Nově činnost v NOO: Jednocení pařezové výmladnosti – redukce počtu výmladků v trsu.